

PRIRODOSLOVNI MUZEJ
V LJUBLJANI

2374

9

bni oddis — Separatum

DEMIJA ZNANOSTI IN UMETNOSTI

ACADEMIA SCIENTIARUM ET ARTIUM SLOVENICA

RAZRED ZA PRIRODOSLOVNE IN MEDICINSKE VEDE

CLASSIS IV: HISTORIA NATURALIS ET MEDICINA

2291
Prirodoslovni muzej
LJUBLJANA

RAZPRAVE

DISSERTATIONES

I

LJUBLJANA

1951

O NAJDBAH MASTODONTA
(MASTODON ARVERNENSIS CROIZ.
ET JOB.) NA ŠTAJERSKEM

Z dvema slikama

IVAN RAKOVEC

II. Dimenzije molarjev iz Slov. Bistrice in Sv. Andraža v Slov. goricah

v milimetrih

II. Measurements of molars from Slovenska Bistrica and Sv. Andraž v Slovenskih goricah (in millimeters)

	dolžina length	največja širina maximum breadth	največja višina maximum height	najmanjša višina minimum height
M ² iz Slov. Bistrice M ² from Slovenska Bistrica	ca. 210	94	55	39
M ₃ iz Sv. Andraža v Slov. goricah M ₃ from Sv. Andraž v Slov. goricah	ca. 220	93	53	35

(1891, 153). Mottl pa navaja levo spodnjo čeljustnico vmesne oblike *M. longirostris-arvernensis* iz najdišča Gödöllő, na kateri je bil M₂ že do ene tretjine obrabljen, ko se je M₃ šele pokazal iz alveole (1939, 269, Taf. I, Fig. 1, 2). Velikost zoba kaže po mojem mnenju slej ko prej na samca, čeprav domneva Vacek, da utegnejo molarji z gladkimi prečnimi grebeni pripadati samicam (1877, 36).

Med zadnjo svetovno vojno so našli mastodontov molar tudi pri Sv. Andražu v Slovenskih goricah. Dobili so ga v eni izmed tamkajšnjih peščenih jam. Levi, višji breg Pesnice stoji tu iz peska in drobnega proda (cf. Sölich, 1919, 251). Tudi tu uporabljajo ta material za zidavo hiš. Po Dregerju je nastal pesek in prod na pobočjih slemen iz razpadlega peščenjaka in konglomerata, ki se pokazeta na najvišjih delih slemen (1898, 11).

Na manuskriptni geološki karti (Radgona—Ljutomer 1 : 75.000) so na tem kraju zarisani prod, pesek in ilovica pleistocena ter najmlajšega terciara. Na sosednji geološki karti (Ptuj—Vinica 1 : 75.000) je južno nadaljevanje teh plasti (konglomerat, peščenjak, prod in pesek) označil Dreger kot pliocen in vzporedil z belvederskimi tvorbami (l. c., 11—12). Na Vettersovi pregledni geološki karti Vzhodnih Alp (1 : 500.000) pa je v tem delu Slovenskih goricih zarisan mlajši pliocen enako kot v porečju Mure, kjer nastopa po mnenju

Vettersa poleg zgornjega bržkone tudi srednji pliocen (1937, 27).

Najdeni molar je sedaj shranjen v zbirki Prirodoslovnega muzeja v Ljubljani. Na mojo prošnjo mi ga je ravnateljstvo muzeja radi volje prepustilo v obdelavo, za kar se mu na tem mestu najlepše zahvaljujem.

Tudi ta molar (sl. 2) je precej poškodovan. Predvsem mu manjka aboralni del, tako da so ohranjeni samo zadnji trije

Slika 2. *Mastodon arvernensis* Croiz. et Job. iz okolice Sv. Andraža v Slovenskih goricah. Desni Ms. Polovica naravne velikosti.

Figure 2. *Mastodon arvernensis* Croiz. et Job. from the neighbourhood of Sv. Andraž v Slovenskih goricah. Right Ms. $\frac{1}{2}$ natural size.

prečni grebeni s talonom ter dve tretjini grebena praetritne polovice na aboralni strani. Zanimivo je, da je bil ta nepopolni molar, kolikor ga imamo pred seboj, prav tako razbit na dvoje, in to na enakem mestu kakor primerek iz Slovenske Bistrice. Bržkone je bilo tu najšibkejšo mesto, ker je pri obeh primerkih na tem mestu najgloblja prečna dolina. Na sliki vidimo oba dela zlepljena. Sicer pa je zobna krona razpokana na dnu skoraj vseh prečnih dolin. Razen tega je predzadnji prečni greben na praetritni polovici nekoliko odbit. Na oralni strani talona je na bazi odbita sklenina ter nekaj dentina. Ker so prelomine povečini sveže, so te poškodbe nastale bržkone šele pri kopanju peska in proda. Vse fine razpoke na zobni kroni ter širše na koreninskem delu pa so nastale že mnogo prej. Zapolnjene so namreč z materialom, ki ga je vanje zanesla voda.

Molar pripada spodnji čeljusti. Praetritna polovica prečnih grebenov je namreč pomaknjena navzad. Prečni grebeni so močno nagnjeni navzpred, kar je na postritni strani posebno dobro vidno in stoje poševno na glavno ali podolžno os zoba. Baza krone je zavoljo bazalnega pasu na labialni strani močno razširjena. Slednjič naj omenim še konkavno žvekalno površino, čeprav je ne štejemo več med značilnosti spodnjih molarjev. Ta je izražena samo na praetritni polovici prečnih grebenov. Toda doline med prečnimi grebeni so v primeri z zgornjim molarjem iz Slovenske Bistrice nekoliko ožje, čeprav so prečni grebeni precej višji, to se pravi razmeroma manj obrabljeni.

Molar iz okolice Sv. Andraža pripada desni strani spodnje čeljusti. Praetritna stran prečnih grebenov je namreč pri spodnjih molarjih vselej na labialni strani. Ker je zob v aboralnem delu odlomljen, pravzaprav ne vemo, koliko je imel prečnih grebenov. Dimenzije (dolžina in največja širina) kažejo nedvomno na zadnji molar. V ta prilog pa govori tudi korenina, ohranjena na našem primerku. Korenina ali bolje rečeno koreninski sklop, ki nosi pri našem primerku zobno krono s 4 prečnimi grebeni ter talonom, predstavlja samo zadnjo korenino. Toda spodnji molarji imajo dva koreninska sklopa (cf. B a c h , 1910, 110).

na Kranjskem in Primorskem. Če je točna Schlesingerjeva ugotovitev glede življenjskega okolja te vrste mastodontov (1921, 145), so se tedaj po naših krajih razprostirale savane, ki so prehajale tu in tam v strnjen gozd.

Schlesinger je primerjal stratigrafsko pozicijo vseh dotlej znanih najdišč vrste *M. arvernensis* in prišel do zaključka, da je bila v srednji Evropi omejena samo na srednji pliocen (1919, 155—157; 1922, 236), na kar je bil svoj čas prišel že Fuchs (1879, 271). Tudi Mottl je enakega mnenja, čeprav ne izključuje možnosti, da je živela ta vrsta v južni Evropi še v spodnji polovici zgornjega pliocena (1939, 289).

Potemtakem ni dvoma, da pripadajo prodne, peščene in ilovnate plasti pri Slovenski Bistrici srednjemu pliocenu.

Točno najdišče molarja iz okolice Sv. Andraža v Slovenskih goricah nam ni znano, vendar moremo iz sledov na njem slutiti, da ni bilo samo najdišče, marveč tudi prvotno nahajališče v peščenih in prodnih plasteh, kakršne nastopajo v tamkajšnji okolici v veliki debelini. Stur je ugotovil, da prehajajo te plasti na severu in zahodu neposredno na miocenske, le na vzhodu med Ljutomerom in Ormožem segajo nad spodnjepliocenske (kongerijske) plasti (1871, 635). Ker so miocenske in spodnjepliocenske plasti kot prvotno nahajališče izključene, ni več dvoma, da je bilo tudi prvotno nahajališče zoba v enakih plasteh kot najdišče. Spričo tega pripada vsaj spodnji del teh plasti v srednji pliocen.

Literatura

- Bach, F., Die tertiären Landsäugetiere der Steiermark. Mitt. naturw. Ver. f. Steiermark 45, 1909.
- Mastodonreste aus der Steiermark. Beitr. z. Paläont. Geol. Österr.-Ung. u. Orients XXIII, 1910.
- Dietrich, Referat o čl. Schlesinger, Die stratigraphische Bedeutung der europäischen Mastodonten. Neues Jahrb. f. Min. etc. II, 1923.
- Dreger, J., Erläuterungen zur Geologischen Karte... Pettau und Vinica. Wien, 1903.
- Fuchs, Th., Beiträge zur Kenntniss der pliocänen Säugethierfauna Ungarns. Verh. Geol. R. A., Wien, 1879.